

6. A ROMA FIATALOK HELYZETE

6.1. ROMA FIATALOK AZ ISKOLÁBAN ÉS A MUNKAPIACON – VÁLTOZÁSOK 2011 ÉS 2016 KÖZÖTT

SCHARLE ÁGOTA

A romák iskolázottsága – és ezzel szorosan összefüggően munkapiaci helyzete is – évtizedek óta lényegesen rosszabb, mint a nem roma népességé (*Kemény és szerzőtársai*, 2004, *Kertesi* 2005). A romák lemaradásában egyformán szerepet játszanak a generációk során halmozódó (és nehezen leküzdhető) hátrányok, a többségi társadalom diszkriminatív, szegregáló attitűdje és szakpolitikai lépések (vagy azok hiánya) is. Míg az iskolai lemaradásuk mértékét és intézményi okait számos kutatás vizsgálta az utóbbi években (például *Hajdu és szerzőtársai*, 2014, *Kertesi–Kézdi*, 2014, 2016, *Kiss*, 2018), a foglalkoztatásról az utóbbi években nem készült sem önálló adatfelvétel, sem átfogó kutatás. Ebben az alfejezetben a KSH lakossági adatfelvételei – amelyek a korábnál pontosabban mérik a roma etnicitást – alapján leíró jelleggel foglaljuk össze az elmúlt években megfigyelhető alapvető változásokat.

Iskolázottság

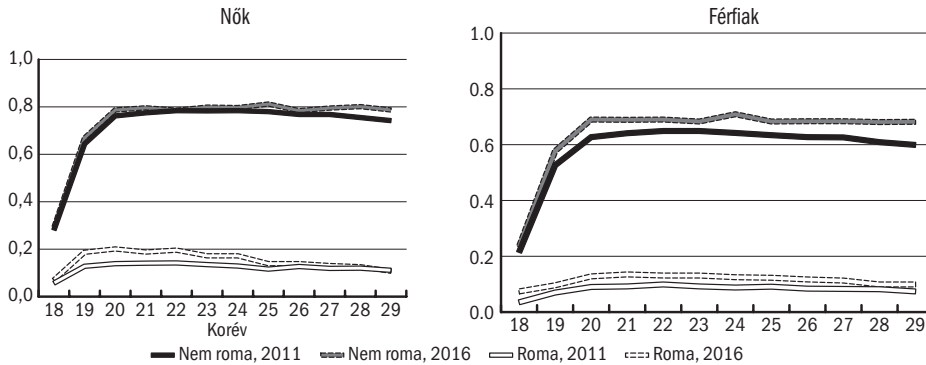
Az iskolázottság alakulását a rövidség kedvéért két indikátor, az érettségizettek, illetve a nappalin tanulók aránya alapján mutatjuk be. Ha korévenként vizsgáljuk az érettségizettek arányát,¹ akkor alapvetően a 2011 előtti időszak változásait látjuk: akik 2016-ban 29 évesek voltak, azok 2005–2006 körül tehették le az érettségi vizsgát, és azok, akik ekkor 19 évesek voltak, az alapkészségeiket még szintén a közoktatás 2011-es átalakítása előtti iskolában szerezték meg. A nem roma népességben 2011 és 2016 között csak a férfiak esetében látunk érdemi változást: a fiúk között jelentősen (5–6 százalékponttal) nagyobb az érettségizettek aránya minden 18 év feletti évjáratban (*6.1.1. ábra*). A roma népességben a fiúk és a lányok között is érdemi javulást találunk. A lányoknál csak a fiatalabb kohorszokban kezd emelkedni az érettségizettek aránya, viszont a javulás nagyobb, másfél-kétszer akkora, mint a fiúknál.

A romák esetében megfigyelt javulás jelentőségét aláhúzza, hogy a korábbi kutatások szerint ezt számos tényező gátolja. *Hajdu és szerzőtársai* (2014) becslése szerint² a középiskolai lemorzsolódás esélyében megfigyelt roma–nem roma különbség több mint felét az általános iskola végére felhalmozott tudás mértéke, és (kisebb részben) a középiskola minősége magyarázzák. A fennmaradó különbség jelentős része a társadalmi elszigeteltségre vezethető vissza: arra, hogy a roma fiataloknak sokkal ritkábban vannak szoros kapcsolataik az iskolában jól teljesítő kortásokkal, mint a nem romáknak.

1 Az érettségivel rendelkezők munkába állási esélyei és várható bére is lényegesen jobb, mint a nem érettségizetteké (*Hajdu és szerzőtársai*, 2015).

2 A tanulmány roma és nem roma tanulók egy teljes középiskolai kohorszájának középiskolai pályafutását és egyetemi továbbtanulási esélyeit vizsgálta az Életpálya-felmérés 2006 és 2012 közötti adatai alapján.

6.1.1. ábra: Érettségizettek aránya korévenként, 2011, 2016 (százalék)

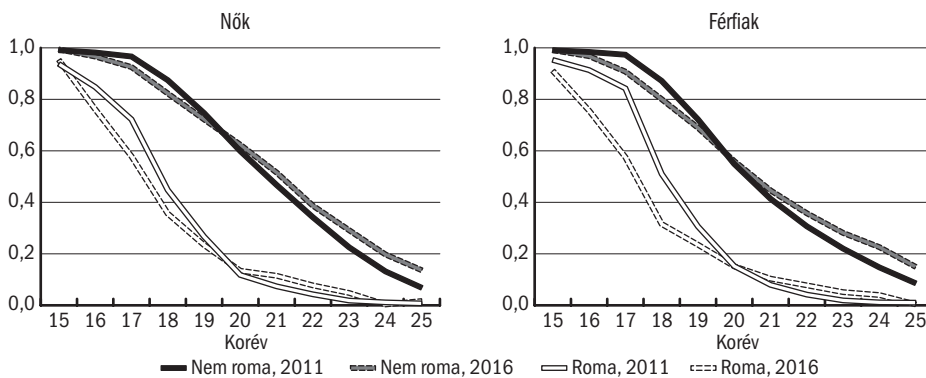
Forrás: Molnár Tamás számítása a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus egyéni adatai alapján.

Az utóbbi évek fejleményeit jelzi a másik indikátor: évjáratonként tekintve a nappalin tanulók aránya megmutatja, hogy a fiatalok milyen arányban tanulnak tovább közép- és felsőoktatásban az általános iskola után. A tankötelezettség életkorának 2011-ben bevezetett csökkentése³ a roma és nem roma fiatalok esetében is megnövelte az iskolát korán elhagyók arányát, ez a hatás azonban a romák és különösen a roma férfiak esetében lényegesen nagyobb volt (6.1.2. ábra). Mint a 6.2. alfejezetben látni fogjuk, a hátrányos helyzetű járásokban az átlagosnál is nagyobb volt ez a hatás. A reform előtt lebonyolított 2011. évi Népszámlálás és az öt évvel későbbi 2016. évi Mikrocenzus adatait összevetve,⁴ a nem romák esetében 4–7 százalékponttal, míg a romák esetében 14 (nők) illetve 27 (férfiak) százalékponttal csökkent a nappalin tanulók aránya a 17 éves korcsoportban. A csökkenés a romák esetében már a 16 évesek körében is jelentős.

³ A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 18-ról 16-ra csökkentette a tankötelezettség határát. A 16 éves korhatár elsőként azokra volt érvényes, akik a 2011/2012-es tanévben kezdték meg az általános képzés nyolcadik évfolyamát.

⁴ A roma identitás mérése nagyon hasonló volt két adatfelvételben, de a népszámlálásban két ok miatt is nagyobb arányban szerephetnek a magukat romának vallók: egyrészt a minta teljes körű, míg a mikrocenzus mintájában a roma telepkek alulreprezentáltak, másrészt a 2011. évi népszámlálás idején külön kampány ösztönözte a roma identitás vállalását.

6.1.2. ábra: A nappali szakon tanulók aránya a roma és nem roma fiatalok körében, 2011, 2016 (százalék)

Forrás: Molnár Tamás számítása a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus egyéni adatai alapján.

A 2011. és 2016. évi adatok összevetéséből az is látható, hogy a felsőoktatás expanziójában a roma fiatalok kevésbé vesznek részt: a 21–23 éves korcsoportban a nem romák között átlagosan 5 százalékponttal, míg a romák körében csak 3 százalékponttal nőtt öt év alatt a nappali szakon tanulók aránya. Ez azt is jelenti, hogy a felsőoktatásban tanulók arányában nem csökkent, sőt nőtt a romák jelentős lemaradása.

Foglalkoztatás

A KSH munkaerő-felmérése szerint a 15–64 éves roma népességben 2017-ben a férfiak 55 százaléka, a nők 36 százaléka dolgozott, miközben a nem roma népességben rendre 76 és 62 százalék volt a foglalkoztatottak aránya. A romák foglalkoztatottsága 2014 (ebben az évben került be a munkaerő-felmérésbe az etnikumra vonatkozó kérdés) és 2017 között nagyobb mértékben emelkedett, mint a nem romáké, így a lemaradásuk valamelyest csökkent. A korai iskolaelhagyók és a nem tanuló, nem dolgozó (NTND) fiatalok arányát tekintve viszont tovább nőtt a romák amúgy is óriási lemaradása: ez a két mutató a nem roma népességben kismértékben javult 2014 és 2017 között, míg a roma fiatalok esetében romlott vagy változatlan maradt.⁵ A 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus között eltelt öt évben (amelyből négy már a fellendülés idejére esett) a roma férfiak foglalkoztatási rátája 16-ról 25 százalékra nőtt, a nőké 7-ről 12 százalékra.

6.1.1. táblázat: A 16–25 éves népesség származás és munkapiaci státus szerint, 2011 és 2016 (ezer fő)

	Roma		Nem roma	
	2011	2016	2011	2016
Férfiak				
Tanul	9,8	7,9	311,1	261,6
Dolgozik	5,0	9,2	184,2	213,8
Közmunkás	1,7	4,3	5,1	9,1
Gyed, gyes	0,3	0,1	0,3	0,3
Egyéb	15,4	15,7	99,9	69,5
Együtt	32,2	37,2	600,1	554,3
Nők				
Tanul	8,3	6,9	303,8	258,8
Dolgozik	2,1	3,6	149,0	171,6
Közmunkás	0,7	2,0	3,7	7,4
Gyed, gyes	9,2	7,6	29,7	30,6
Egyéb	9,8	10,1	84,6	59,5
Együtt	30,1	30,2	570,8	527,9

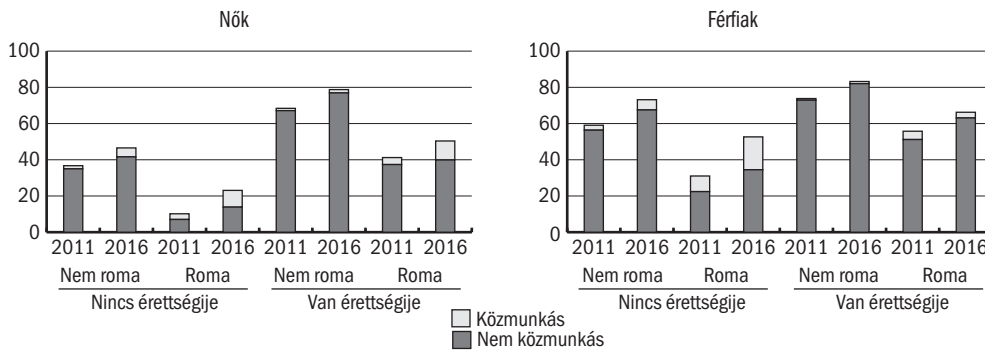
Forrás: Saját számítás a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus egyéni adatai alapján.

A 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus nagyobb mintája arra is lehetőséget ad, hogy az iskolai végzettségtől függetlenül is megvizsgáljuk

⁵ A korai iskolaelhagyók aránya 57-ről 65 százalékra nőtt (nem romáknál 10-ről 9 százalékra csökkent), a NTND-arány 38 százalék mindkét évben (nem romáknál 13-ről 9 százalékra csökkent). Az előbbi mutatót a 18–24 éves, az utóbbit a 15–24 éves korcsoportra közli a KSH (2018).

a foglalkoztatás alakulását. E két felmérés adatainak összevetése alapján a romák foglalkoztatási hátránya továbbra is jelentős, de az érettségizettek esetében lényegesen kisebb, mint a képzetlenek esetében (6.1.3. ábra). A fiatal roma nők hátránya nem csökkent 2011 és 2016 között, annak ellenére, hogy mindkét iskolázottsági kategóriában nőtt a foglalkoztatottak aránya. A fiatal roma férfiak esetében a képzetlenek hátrányában látványos csökkenést látnunk, ez azonban nagyrészt a közfoglalkoztatásnak köszönhető. 2016-ban az iskolázatlan foglalkoztatott férfiak 34 százaléka közmunkásként dolgozott, miközben a nem romák körében csak 8 százalék ez az arány. A dolgozó nők esetében még magasabb a közmunkások aránya: a képzetlenek 40 százaléka és még az érettségizett nők 21 százaléka is közfoglalkoztatott volt 2016-ban.

6.1.3. ábra: Foglalkoztatottak aránya a 16–25 éves, nem tanuló népességben, 2011, 2016 (százalék)

Forrás: Saját számítás a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus egyéni adatai alapján.

Hivatkozások

HAJDU TAMÁS–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–VARGA JÚLIA (2015): *Az érettségi védelmében*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2015/1.

HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2014): *Roma fiatalok a középiskolában*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2014/7.

KEMÉNY ISTVÁN–JANKY BÉLA–LENGYEL GYÖRGY (2004): *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Gondolat Kiadó, Budapest.

KERTESI GÁBOR (2005): *A társadalom peremén. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában*. Osiris, Budapest.

KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2010): *Roma Employment in Hungary After the Post-Communist Transition*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2010/9.

KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2014): *Iskolai szegregáció, szabad iskolaválasztás és helyi oktatáspolitikai 100 magyar városban*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2014/6.

KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2016): *A roma fiatalok esélyei és az iskolarendszer egyenlőtlensége*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2016/3.

KISS MÁRTA (2018): *A szelektív iskolaválasztás tényezői, motivációi és az oktatás minőségével való összefüggései a leghátrányosabb helyzetű térségekben*. Megjelent: *Fejes József Balázs–Szűcs Norbert* (szerk.): *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged, 147–172. o.

KSH (2018): *Munkaerőpiaci helyzetkép, 2014–2018*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.